

YOLA ÇIKIŞ NOTLARI

Furkan Pişgin

I

Yol;

İlk açıklama: Karada, havada, suda bir yerden bir yere gitmek için aşılan uzaklık. Kara, hava, su, her yere, her duruma içkin olan bir hâl, yol hâli; bu duruma ek olarak rüyayı da katmakta bir beis görmüyorum nedense. Balzac, *Paristen Cava*'ya yolculuğunu böylesine rüya ile gerçek arasında salınan bir yol üzerinde yapmamış mıydı?

Yol'a girdiğinde enikonu genişliyor yol:

Yol ağzı, yol ayrımı, yol azığı, yol bel, yolbil, yolbul, yol boyu, yoldüzler, yol erkân, yol evladı, yolgeçen hanı, yol halısı, yol haritası, yol harçlığı, yol işareti, yol kardeşi, yolkesen, yol kilimi, yol parası, yol uğrağı, yolüstü, yol yol, yol yordamı, yol yorgunu...

Bitmek bilmeyen yol içindeki bu yolculuk uzarsa uzasın, içinde yolcu'su olmayan bir yol, nerede başlayıp nerede biter? Kestirmesi güç.

Yolcu:

Yolculuğa çıkmış kimse.

Açıklaması bu durumu özetler gibi. Mecaz anlamını alt başlıkta örneklerle sıralıyor sözlüğümüz.

Yolcu:

Doğması beklenen çocuk.

İyileşmesi umutsuz hasta.

Bir yanıyla yeni bir yaşamı müjdelerken diğer yanıyla büsbütün ölüm götüren bir yolcu. Yaşamın tam ortasında duran ince bir çizgi söz gelimi. Ne ölümün içinde ne de büsbütün yaşamın. Yine ne olursa olsun yolcu, yolundan uzaklaşmıyor; ölüm olsa bile. Boşuna değil o

hâlde “Yolcu yolunda gerek.” sözü. Yine de en sevdiğim sözdür: “Erken kalkan yol alır.’ Erken ya da geç, yolcunun ve yol hâlini usulca Çamlıbel fısıldıyor kulağımıza:

*Yol, hep yol, daima yol... Bitmiyor düzlük yine
Ne civarda bir köy var, ne bir evin hayali,
Sonunda ademdir diyor insana yolun hâli*

Öte yandan, hemen sonra, alt satırda “yollu” çıkıyor karşımıza. “Yolu herhangi bir nitelikte olan.” açıklaması açık açık başıboş yolcudan, yolu yordamı olmayan yolcudan bir farkının olduğunu belirtiyor. İyi veya kötü ama mutlaka bir nitelik tanımlamasından dem vuruyor sözlüğümüz. Kuralına uygun, diyor mecaz açıklamasında.

II

Yeryüzü çok yolcu ağırlamıştır şüphesiz. Nitekim yeryüzünün ana tanrıçası diye geçer Demeter. Ekili toprağın tanrıçasıdır o. Helen dünyasında ekilen her arazide onun mitsel figürü dolaşır. Demeter’in yolculuğu ise sonra başlayacaktır. Genç kızı Persephone, nergis toplarken birden toprak yarılr. Hades’tir karşısına çıkan. Kızı aldığı gibi, ölümler dünyasına götürür; yine de bizim meselemiz burada başlamaz. Kızının kaçırılışından sonra Demeter’in çıktığı o yolculuktur aslolan. Anlatılanlara göre Demeter, bilinen o dünyayı boydan boya dolaşacaktır. Kızı Persephone’un bir çığlığını duyar, o çığlık uğruna dokuz gün dokuz gece aç susuz dünyayı dolaşır. Yol bir bakıma tetikleyen bir unsur oluyor burada. Yolcu, bir noktadan sonra zaman-mekân algısını yitirir; yolcu, yolda olduğunda genelde hedefine odaklanır fakat ardında bıraktıklarından ya da ardında etrafı saran o mefhum toz bulutundan habersizdir. Öyle ki Demeter’in yolcu hâli giderek sürgüne dönüşmektedir. Bir sürgün hâli yaşarken toprağın tanrıçası, ardında bıraktığı her arazide kuraklık başlar. Yola çıkmak, geride kalanlardan habersiz kalmaktır bir bakıma; yıkım olsa bile.

Bu yıkım, bazen geri dönüş yolculuğunda da ortaya çıkar; bu kez yıkımla peşin peşin karşılaşmadır bu durum. Odyseus’un İthaka’ya yaptığı dönüş yolculuğu sonunda yüzleştiği yıkım, çok uzak değildir hatırlayanlara. Yıkım, apaçık ortadadır. Karısı Penelope, tanımaz Odyseus’u.

III

Leman Gölü kıyısında günde altı saat yürürmüş Nietzsche. Bu yürüyüşlerin ölümüne on, on beş yıl kala yaptığı tren yolculuklarıyla çerçevesi belirlenir. Sils-Maria’yı keşfinden sonra yürüyüşleri sekiz saate çıkar. Hatta bu yolculukları gitgide uzar, bazen günün yarısını yolculuğa teslim eder. Nietzsche’nin ardı ardına yazdığı son eserleri, bu yürüyüşlerin ürünüdür nitekim. Yolculuk, bir tetikleyici unsura bağlı önermesi bir yapı taşı oluyor burada. Yazı, yaşam, yazgı üçgeni, Nietzsche’yi sarıp sarmalıyor. Buradan Rousseau’ya ince bir yol uzanır, ipin ucu sıkı sıkıya Rousseau’da düğümленir:

Yürümeden hiçbir şey yapamam, benim odam kırlardır.

Yolculuk ve yürümek; yekpare ilerleyen, gitgide birbirine düğümlenen bir kördüğüm! Yolculuk her ne kadar kestirilemez yanıyla bir bilinmezlik kumarı olsa da bilinmezlik üzerine oynanan kumarda kazandıktan çok, kaybedeni yazar tarih; kimin galip kimin mağlup olduğu bu bilinmezlik ile iki ilmek daha artan kördüğüm değil de nedir? Yola çıkma, yolcu olma arzusu kimde alev alırsa bahisler de o oranda yükselir. Rimbaud'nun henüz yirmi yaşını doldurduğu sıralarda bir yay gibi genişleyen kısa yolculukları nihayet gerildikçe gerilir, kopar; o kopuşla bir çözülüş ve yolculuk hız kazanır. Habeşistan'a varana dek bitmek bilmeyen bu yolculuğun faturası ağırdır; bir ayağından olur Rimbaud, vücudu neredeyse tamamen felce tutulur. Yine de yolculuğa dair arzusu devam etmektedir. Yolcu olmak bir hastalık, bir insomnia hâlidir belki de. Peki, Rimbaud'nun ölümüyle sonuçlanan bahsi yüksek yolculuğu, kesinkes mağlubiyet midir? Henüz on beşindeyken Paris'e yaptığı yolculuğu neyse, yirmisinde edebiyata sağlam bir tuğla bırakıp yola çıkması da odur. Bu bir tutkunluk!

Yol biraz da kumar, yolculuk ise bir atımlık zar. Zarı atan yolcudur, zarı tutan dünyaya çivili (!). Yolcu beklemez; yol bekledikçe uzaklaşır. En iyi cevaptır bu duruma: "Yolcudur Abbas, bağlasan durmaz." Öte yandan Rimbaud'nun ölüm döşegindeki o son sözü ya da:

'Çabuk olun! Bizi bekliyorlar!'

IV

Yolculuk, bir noktadan sonra kumar olmaktan çıkıp rastlantılar silsilesine dönüşüyor; o kestirilemezliği ve bilinemezliği aynı oranda genişliyor, dallanıp budaklanıyor. Vergilius; Dante'yi *Cehennem*'e sokmazdan evvel, o uzun sürecek yolculuk için kısa bir yola çıkış notu iletir:

*Umutsuz çılgınlıkla işiteceksin;
Acıdan kıvranan eski ruhlar göreceksin.
İkinci ölümlerine bağırırken.*

Öte yandan Enis Batur'un *Basit Bir Es*'i, yolculuğun hemen başında rastlantı ve karşılaşma arasında gerçekleşen o kısa an ile şekillenir. Bütün bir yolculuk, bir yazar ve onun kitabını okuyan bir yolcuya rastlamasıyla gelişir. Öyle ki parçalar hâlinde ilerleyen o karşılaşma metni, kısa parçaları okudukça bir yola sürükler; yazar da hikâyenin büsbütün içinde kalmış, müreккеbe bulanmıştır. Yola koyulmamıştır artık yazar, yola sürülmüştür. Biz okurlar ise bu sürgüne dair *yolcuokur*'uzdur artık.

Yine de yol; her zaman için bir karşılaşma ve sürprizden uzak, bazen bir arınmadır. Hareket hâlinde olan; değişendir bir bakıma, aynı derecede iki kere yakınlıkmayıdır.

Yol; bir bakıma sağaltır, unutturur aynı zamanda. *Basit Bir Es*'in anlatıcı kahramanı; yol ilerledikçe, konuştuğça hatırlamaya daha yatkındır. Söz gelimi

Nietzsche, yolculuğa, yürüyüşe çıkmaya hatırlamaz büsbütün; Rousseau, yazamaz bir şey. Öte yandan yolculuğa unutmak için çıkanları es geçemeyiz. Her şeyi ardında bırakmak, eve dönmek; unutmak ve kurtulmak ile akrabadır bence. Hem “yolcu”, bir yandan yaşamı müjdelirken diğer bir yandan ölümü anımsatmıyor muydu?

Yolcu: Unutmaya meyilli serseri mayın.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın “Bir Yol” öyküsündeki, karısı hasta olan ve on gün önce çocuğu ölen anlatıcı; bir bakıma yolculuğun, yolun o sağaltıcı ve unutturucu yüzüne sığınmıştır. Bunu açıklamakta da bir beis görmez:

Bilmem sizde de böyle midir; yolculuk benim üzerimde daima iyi ve unutturucu bir tesir yapar.

Yolculuk; hatırlama-hatıra, unutmaya-anımsama arasında gezinen sarkaç. Öyle ki tıpkı yolculuklardaki rastlantılar ve karşılaşmalarla şekilleniyor hatıra ya da anımsadığında anı.

Sekiz dokuz yaşlarındayken babamla İzmir'den çalışmak için Ayvalık'a yaptığımız yolculukları anımsıyorum. Devamlı uyur uyanık arasında geçirdiğim yolculukta, bir bacadan tüten gri dumanı görünce Aliğa'ya giriyoruz derdim. Yol kenarında kavun, çilek, acur satanları görünce Dikili sapağını geçtik derdim. Bir boya kalemiyle çizilmiş gibi parlak, canlı ve o muazzam yeşil renkteki fıstık çamları yolumuza çıktığında işte şimdi Bergama! Zeytinyağı fabrikalarından arabaya dolan, geniz yakan o zeytin posasının kokusuyla irkilirdim. Nihayet Ayvalık... Doğaya düşkünlüğüm de o yıllara rastlar. Çok sonraları bir yaz günü Gümüldür'e yaptığım yolculuğumda, bir tepeliğe tırmanmış ve yanımda getirdiğim fıstık çamını, gökyüzü rengindeki Ege Denizi'ne karşı dikmiştim. Bilirim, doğa hatıradır.

Şimdi, ara sıra, yürüyüş esnasında ya da arabayla ya da trenle sürüp giden bir yolculuk sırasında, Ayvalık yolculuğu zihnimde tekrar canlanıp geçmişe dair ters istikamette yol alır; uzar gider yolculuğum. Oradan Gümüldür'e doğru uzayan yol; fıstık çamının gölgesindeki serinliği, rüzgârı geri getirir, yanaklarıma sürer.

Bilirim, doğa gibi yolculuk da hatıradır.

V

Flanör, yolcunun bakmak ve görmek arasında bir yerde konumlanan kent hınzırıdır bir bakıma. Flanör için yol aşılması gereken bir mesafeyken büsbütün bir engele dönüşür bazen, bazen de karşılaşmalar silsilesi. Nietzsche gibi, Rousseau gibi ya da Batur'un *Basit Bir Es*'indeki yazaryolcu gibi değildir flanör; “Bir Yol”daki anlatıcı gibi unutmaya da meyilli değildir. Ne doğadadır flanör ne de (tren gibi) bir vasıta ile yolculuk eder; boşuna dememişler *tabanvay*'ı. Flanör'ün yolculuğu engelsiz, yekpare bir yol üzerinde ilerlemez nitekim. Çarpan omuzlarla, engellerle, taşıtlarla çevresi sıkı sıkı sarılmıştır. Bir balerin

gibi salınır durur bütün bu engellerin etrafında, kıyısında köşesinde. Nereye gideceğine karar vermese de asla kaybolmaz. Hareketi, hızı azalsa da yürümeye devam eder. Onun yolculuğu bir şehir kayıtçılığına doğru yekten yol alır ama hayır, Rimbaud'nun yolculuğunu unutmadım! O, flanör değildir, aylak hiç değil. O; kendinden çıkıp kendine varana dek bir sürgündür, belki de bir *haneberduş*. Flanörlükse mesele, Baudelaire göz kırpar uzaktan...

Neden bilmem birden aklıma *Lilya Forever* (1992) filminin açılış sahnesinde (sonunda nedenini öğreneceğimiz) Lilya'nın yara bere içinde, bazen hızlı bazen yavaş, bir sendeleme hâlindeki o yürüyüşü geldi. O buruk yürüyüş, büsbütün yaranın kabuk atmasına yol açan bir yürüyüştür. Oysa o ne flanördür ne aylak ne de sürgün, haneberduş hiç değil. Yol yarası belki.

Lilya, her neredeysen.

Daima!

Hamiş: Bu yazının defterimde tohumlarının atılmaya başladığı an, bir yolculuğa, tren yolculuğuna rastlıyor. Konya-İzmir tren yoluna rastlıyor o ilk tohumlar. O uzun yolculuk esnasında, bir ara en arka vagonun ardında bıraktığı o çift çizgiye bakarken bir fotoğraf çekmeliyim, diyorum. Makinemi çıkarıyorum, filmi sarıyorum (evet analog makine kullanıyorum, hâlâ!), çekiyorum.

Çok sonraları filmi banyo ettirdiğimde geçiyor o fotoğraf elime. Fotoğrafı çektiğim an aklıma gelmese de o an fark ediyorum *Basit Bir Es*'in kapağındaki tren yoluyla akrabalığı olan bir fotoğraf çektiğimi, gülümsüyorum, Enis Batur'un haberi olmuyor.

Neden bilmem, fotoğrafa uzun uzun bakarken aklıma Hasan Ali Toptaş'ın o cümlesi geliyor, dilime dolanıveriyor:

Tren yolculuğunu severim ben, dedi ağzından saçılan dumanların arkasından. Gitmek fiilinin altını çift çizgiyle en güzel trenler çizebilirmiş ona göre.

